



“O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA QIZIQARLI MASHQLARDAN FOYDALANISH” .

Xalimjonova Diloromxon

Andijon viloyati Qo'rg'ontepa tumani 41-sonli
umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19978074>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-aprel 2026 yil
Ma'qullandi: 28-aprel 2026 yil
Nashr qilindi: 30-aprel 2026 yil

KEYWORDS

O'qish savodxonligi, ongli o'qish, ifodali o'qish, tez o'qish, matn ustida ishlash, matn tahlili, qiziqarli mashqlar, didaktik o'yinlar, interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, boshlang'ich ta'lim, o'quvchi faolligi, mustaqil fikrlash, og'zaki nutq, lug'at boyligi, kitobxonlik madaniyati, ta'lim samaradorligi, kompetensiyaviy yondashuv, PIRLS baholash dasturi, zamonaviy dars metodlari, pedagogik mahorat, motivatsiya, rag'batlantirish, guruhli ishlash, individual yondashuv.

ABSTRACT

Ushbu ommalashtirish qo'llanma boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishda qiziqarli mashqlar, didaktik o'yinlar hamda interfaol metodlardan samarali foydalanish masalalariga bag'ishlangan. Qo'llanmada o'qish darslarining samaradorligini oshirish, o'quvchilarda ongli, tez va ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirish hamda matnni tushunish kompetensiyalarini rivojlantirishning zamonaviy usullari yoritilgan.

Mazkur metodik tavsiyalarda o'qituvchilarga dars jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan qiziqarli mashqlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, o'yinli topshiriqlar hamda amaliy metodlar batafsil bayon etilgan. Shuningdek, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, og'zaki nutqini o'stirish, lug'at boyligini oshirish hamda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladigan metodlar ham keltirilgan. Qo'llanmada o'qish savodxonligini oshirish orqali o'quvchilarning boshqa fanlarni o'zlashtirish darajasi ham yaxshilanishi asoslab berilgan. Chunki o'qish savodxonligi barcha ta'lim fanlari uchun asosiy kompetensiya hisoblanadi. Shu sababli o'qish darslarini qiziqarli tashkil etish, o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qilish hamda ularning individual qobiliyatlarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa ekanligi yoritilgan. Ushbu qo'llanma boshlang'ich sinf o'qituvchilari, metod birlashma rahbarlari, pedagoglar hamda ta'lim sohasi mutaxassislari uchun metodik yordam sifatida tavsiya etiladi. Qo'llanmadan dars jarayonida, ochiq darslarda, metodik seminarlarda hamda ommalashtirish ishlari uchun foydalanish mumkin. Qo'llanma materiallari o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish, darslarni zamonaviy

talablar asosida tashkil etish hamda ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi – har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlaydigan, bilimli va raqobatbardosh yoshlarni tarbiyalashdan iborat. Bu jarayonda boshlang'ich ta'lim alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning savodxonligi, mustaqil o'qish ko'nikmalari va bilim olishga bo'lgan qiziqishi shakllanadi.

O'qish savodxonligi o'quvchining nafaqat matnni o'qishi, balki uni tushunishi, tahlil qilishi, xulosa chiqarishi va hayotda qo'llay olish qobiliyatini ham anglatadi. Shu sababli o'qish darslarini samarali tashkil etish har bir o'qituvchining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mamlakatimizda ta'lim sifatini oshirish, yoshlarning bilim darajasini xalqaro mezonlarga moslashtirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Bu borada Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'lim sifatini oshirish, kitobxonlikni rivojlantirish va yoshlarning intellektual salohiyatini kuchaytirish masalalariga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Ayniqsa, yoshlarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning o'qish madaniyatini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida an'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va qiziqarli mashqlardan foydalanish dars samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Chunki qiziqarli tashkil etilgan dars o'quvchini faollikka undaydi, uning diqqatini jamlaydi va bilimni oson o'zlashtirishiga yordam beradi.

Shuningdek, o'qish savodxonligini rivojlantirish orqali o'quvchilarning:

nutqi rivojlanadi

fikrlash doirasi kengayadi

dunyoqarashi shakllanadi

muloqot madaniyati oshadi

boshqa fanlarni o'zlashtirish darajasi yaxshilanadi

Shu sababli o'qish savodxonligini rivojlantirishda qiziqarli mashqlardan foydalanish bugungi pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu ommalashtirish qo'llanmaning maqsadi – boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishda foydalaniladigan samarali mashqlar, metodlar va didaktik o'yinlarni yoritish hamda o'qituvchilarga amaliy tavsiyalar berishdan iborat.

Qo'llanmaning vazifalari:

O'qish savodxonligining ahamiyatini yoritish

Qiziqarli mashqlar orqali o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish

Interfaol metodlarni tavsiya etish

O'qituvchilarga metodik tavsiyalar berish

Dars samaradorligini oshirish yo'llarini ko'rsatish

Ushbu qo'llanma boshlang'ich sinf o'qituvchilariga o'qish darslarini yanada mazmunli, qiziqarli va samarali tashkil etishda metodik yordam beradi.

Asosiy qism.

O'qish savodxonligini rivojlantirishning nazariy asoslari

O'qish savodxonligi tushunchasi

O'qish savodxonligi – bu o'quvchining matnni o'qish, tushunish, tahlil qilish, asosiy fikrni ajratish va undan xulosa chiqarish qobiliyatidir. Bu faqatgina harflarni qo'shib o'qish emas, balki o'qilgan matn mazmunini anglash va uni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish ko'nikmasini ham o'z ichiga oladi.

Zamonaviy ta'limda o'qish savodxonligi asosiy kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Chunki barcha fanlarni o'zlashtirish uchun o'quvchi avvalo matnni tushuna olishi kerak.

O'qish savodxonligi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

To'g'ri o'qish – so'zlarni xatosiz o'qish

Tez o'qish – belgilangan vaqt ichida ravon o'qish

Ongli o'qish – matn mazmunini tushunish

Ifodali o'qish – ohang va tinish belgilariga amal qilib o'qish



O'qish savodxonligini rivojlantirishda uchraydigan muammolar

Amaliyotda quyidagi muammolar uchray turadi:

O'quvchilarning sekin o'qishi

Matn mazmunini tushunmasligi

Lug'at boyligining kamligi

Darsga qiziqishning pastligi

Mustaqil o'qish ko'nikmasining shakllanmaganligi

Bu muammolarni bartaraf etish uchun:

Qiziqarli mashqlardan foydalanish

O'yin metodlarini qo'llash

Rag'batlantirish

Individual ishlash

Qo'shimcha o'qish topshiriqlari berish tavsiya etiladi.

O'qish savodxonligini rivojlantirishda qiziqarli mashqlar tizimi

Qiziqarli mashqlardan foydalanishning pedagogik ahamiyati

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini samarali tashkil etishda qiziqarli mashqlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Chunki oddiy o'qish topshiriqlari ba'zan o'quvchilarda zerikish holatini keltirib chiqaradi. Qiziqarli mashqlar esa o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etadi va ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Qiziqarli mashqlar orqali o'quvchilarda quyidagi ko'nikmalar rivojlanadi:

Mustaqil fikrlash

Tez o'qish

Ongli o'qish

Matnni tahlil qilish

Savollarga javob berish

O'z fikrini bayon qilish

Shuningdek, bunday mashqlar o'quvchilarning psixologik faolligini ham oshiradi. Natijada dars jarayoni jonli va samarali tashkil etiladi.

O'qish darslarida qo'llaniladigan qiziqarli mashqlar

"Ifodali o'qish estafetasi" o'yini

Jarayon: O'quvchilar guruhlariga bo'linadi. Har bir guruhdan bittadan o'quvchi chiqib ifodali o'qiydi. Eng yaxshi o'qigan guruh g'olib bo'ladi.

Maqsad:

Ifodali o'qishni rivojlantirish

Jamoaviy ishlashni shakllantirish

"Savol tuz" mashqi

Jarayon: O'quvchilar matn asosida savollar tuzadi.

Namuna:

Hikoya qayerda bo'lib o'tdi?

Asosiy qahramon kim?

Hikoyadan qanday xulosa oldingiz?

Maqsad:

Matnni chuqur tushunish

Mustaqil fikrlash

O'qish savodxonligini rivojlantirishda o'yin texnologiyalari

O'yin texnologiyalari o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo'lib, ular orqali bilim berish samarali hisoblanadi.

"Topqir o'quvchi" o'yini

Jarayon: O'qituvchi tezkor savollar beradi. Eng ko'p javob bergan o'quvchi g'olib bo'ladi.

"Davomini ayt" o'yini

O'qituvchi gap boshlaydi:

"Kitob – bu..."

O'quvchilar davom ettiradi: "bilim manbai"

"Kim ko'p so'z topadi?" o'yini

Bir harf beriladi: K

O'quvchilar shu harf bilan boshlanadigan so'zlarni topadi: kitob, qalam, koptok.

Maqsad:

Lug'at boyligini oshirish

Tez fikrlashni rivojlantirish

Amaliy tajriba (dars namunasi)

Mavzu: Hikoya ustida ishlash

Sinf: 3–4 sinf

Dars bosqichlari:

1. Tashkiliy qism Salomlashish, davomat aniqlash.
2. Motivatsiya Qiziqarli savol: "Eng sevimli kitobingiz qaysi?"
3. Yangi mavzu Matnni ifodali o'qish.
4. Mustahkamlash Savol-javob.
5. Qiziqarli mashq "Ortiqcha so'zni top".
6. Baholash Faol o'quvchilar rag'batlantiriladi.
7. Uyga vazifa Matnni qayta o'qish.

Kutilayotgan natijalar

Ushbu mashqlardan foydalanish natijasida:

O'quvchilar:

To'g'ri o'qishni o'rganadi

Tez o'qish ko'nikmasi rivojlanadi

Matnni tushunadi

Mustaqil fikrlaydi

O'qishga qiziqadi

O'qituvchi:

Dars samaradorligini oshiradi

O'quvchilarni faollashtiradi

Ta'lim sifatini yaxshilaydi

Ta'lim samaradorligini oshiradi.

O'qish darslarida qo'llaniladigan interfaol metodlar

"Aqliy hujum" metodi

Jarayon: O'qituvchi savol beradi:

"Nima uchun kitob o'qish kerak?"

O'quvchilar o'z fikrlarini aytadi:

Bilim olish uchun

Aqli bo'lish uchun

Yaxshi gapirish uchun

Maqsad:

Erkin fikrlashni rivojlantirish

Nutqni rivojlantirish

"Klaster" metodi

Jarayon: Doskaning o'rtasiga Kitob so'zi yoziladi. O'quvchilar kitobga oid so'zlarni yozadi: bilim, kutubxona, ertak, hikoya.

Maqsad:

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish

So'z boyligini oshirish

"Sinkveyn" metodi

Bu metod orqali o'quvchilar mavzu haqida 5 qatorli kichik matn tuzadi.

Namuna:

Kitob

Qiziqarli, foydali

O'qitamiz, o'rganamiz, bilamiz

Kitob bilim beradi

Bilim

Maqsad:

Ijodiy fikrlashni rivojlantirish

Mavzuni umumlashtirish

“Baliq skeleti” metodi

Jarayon: Doska baliq shaklida chiziladi.

Bosh qismi – muammo

Suyaklari – sabablar

Dumi – xulosa

Masalan:

Muammo: sekin o'qish

Sabab:

Kam mashq qilish

E'tibor yetishmasligi

Xulosa: Ko'proq o'qish kerak.

Maqsad:

Muammoni tahlil qilish

Xulosa chiqarish

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar



INNOVATIVE
ACADEMY



Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi.

Ularga quyidagilar kiradi:

AKT (axborot kommunikatsiya texnologiyalari)

Multimedia vositalari

Elektron darsliklar

Taqdimotlar

Video materiallar

AKTdan foydalanish misollari:

Matnni slayd orqali ko'rsatish

Audio ertak eshittirish

Video hikoya ko'rsatish

Online testlar ishlash

O'qish savodxonligini PIRLS talablari asosida rivojlantirish

PIRLS – bu boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholovchi xalqaro tadqiqotdir.

Bu tadqiqot quyidagilarni baholaydi:

Matnni tushunish

Axborotni topish

Xulosa chiqarish

Matnni tahlil qilish

O'qituvchi darsda quyidagilarga e'tibor berishi kerak:

Matn asosida savollar berish

O'quvchilarga xulosa chiqartirish

Matnni qayta hikoya qildirish

Qahramonlarga tavsif berish

Zamonaviy ta'lim talabi – o'quvchilarda kitob o'qishga qiziqishni oshirish

Bugungi dunyo tezkor rivojlanayotgan, bilim va axborot oqimi keskin oshib borayotgan davrda yoshlarning tafakkurini, fikrlash qobiliyatini va bilim olish salohiyatini rivojlantirish muhim masala hisoblanadi. Zamon talablariga javob beradigan bola – nafaqat darslarda bilimli, balki mustaqil fikrlay oladigan, axborotni tahlil qiladigan, ijodiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Shu nuqtai nazardan, kitob o'qish madaniyati – bu zamonaviy ta'limning eng asosiy poydevorlaridan biri hisoblanadi.

Kitob o'qish orqali o'quvchilar:

Bilim va tafakkurini rivojlantiradi – turli mavzularda ma'lumot oladi, fikr yuritadi, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasi shakllanadi.

Nutq madaniyatini oshiradi – so'z boyligi kengayadi, fikrini aniq va ravon ifodalash qobiliyati shakllanadi.

Ijodiy fikrlashni rivojlantiradi – hikoya yoki ertakni tahlil qilish, o'z xulosasini chiqarish o'quvchida ijodiy yondashuvni rivojlantiradi.

Darsga qiziqishni oshiradi – matn asosida mashqlar, o'yinlar va interfaol metodlar yordamida o'quvchi o'qishga yanada mehr qo'yadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, kitob o'qish faqat bilim olish vositasi emas, balki bolaga hayotiy qadriyatlarni singdiradi, uning shaxsiyati va dunyoqarashini shakllantiradi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning kitobxonlikni rivojlantirish bo'yicha tashabbuslari

Mamlakatimizda kitob o'qishga qiziqishni oshirish borasida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning bir qator tashabbus va qarorlari mavjud. Ular yosh avlodni kitob bilan do'st qilishga, o'quvchilarga zamonaviy imkoniyatlar yaratishga qaratilgan:

Kutubxonalar tarmog'ini kengaytirish va modernizatsiya qilish

Maktab va jamoat kutubxonalari zamonaviy kitoblar bilan ta'minlanmoqda.

Elektron kutubxonalar, multimedia resurslar va audio-kitoblar o'quvchilarning kitobga qiziqishini oshirmoqda.

“Kitob – bilim manbai” davlat dasturi

Bu dastur orqali o'quvchilarga o'quv adabiyoti, ilmiy va badiiy kitoblar bepul yoki arzon narxda taqdim etilmoqda.

Davlat va nodavlat tashkilotlari ham maktablar bilan hamkorlik qilib, kitob sovg'alari, tanlovlar va o'quv marafonlari o'tkazmoqda.

Yosh kitobxonlarni rag'batlantirish

Eng faol kitobxon o'quvchilar davlat va mahalliy miqyosda e'tirof etiladi.

Respublika va xalqaro tanlovlarda ishtirok etish imkoniyati yaratiladi.

Kitobxonlik bilan bog'liq ko'rgazmalar, ochiq darslar va seminarlar o'tkaziladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish

Kitoblarni elektron shaklda o'qish imkoniyati yaratildi.

Virtual kutubxonalar va onlayn platformalar orqali o'quvchilar matnni interaktiv tarzda o'rganadi.

Bu esa, ayniqsa, zamonaviy avlodning e'tiborini kitobga jalb qilishda samarali vosita hisoblanadi.

Maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida kitobga mehr uyg'otish
Boshlang'ich sinflarda ertaklar, hikoyalar va qiziqarli o'quv kitoblari asosida darslar tashkil etiladi.

O'quvchilarni ijodiy ishlarga jalb qilish orqali kitob bilan do'stlashishlari ta'minlanadi.

Kitob o'qish madaniyatini rivojlantirishning amaliy tavsiyalari

Har bir darsda o'quvchilarga qiziqarli kitoblardan parcha o'qish odatini kiritish.

Matn asosida interfaol mashqlar, savol-javob va ijodiy topshiriqlar o'tkazish.

Rag'batlantirish tizimi yaratish: kitob o'qigan o'quvchilarga yulduzchalar, diplomlar, sertifikatlar berish.

Elektron va audio kitoblardan foydalanish: o'quvchilarga matnni tinglash va vizual tarzda o'rganish imkoniyati yaratish.

Kitob festivallari va tanlovlar tashkil etish: eng faol kitobxonlarni e'tirof etish, hikoya va esse tanlovlari o'tkazish.

Shu tarzda kitob o'qish qiziqarli, ma'lumotli va ijodiy jarayonga aylantiriladi. O'quvchilar kitob bilan do'st bo'lishni o'rganadi, bilimga mehr uyg'otadi va zamon talablariga javob beradigan shaxs sifatida shakllanadi

Xulosa.

Bugungi kunda o'qish savodxonligini rivojlantirish va yosh avlodni kitobxonlik madaniyatiga o'rgatish zamon talabiga aylangan. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarda kitob o'qishga qiziqishni uyg'otish, ularni matnni tushunishga, fikr yuritishga va ijodiy ishlarga jalb qilish ta'limning eng muhim vazifalaridan biridir.

O'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirishda qiziqarli mashqlar, didaktik o'yinlar, interfaol metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish katta ahamiyatga ega. Bu metodlar nafaqat bilimni mustahkamlaydi, balki o'quvchining mustaqil fikrlashini, nutqini va ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan yaratilgan imkoniyatlar va davlat dasturlari – kutubxonalarni modernizatsiya qilish, elektron va audio kitoblar, kitobxon tanlovlari va rag'batlantirish tizimlari – o'quvchilarning kitobga bo'lgan qiziqishini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tashabbuslar orqali yoshlar nafaqat bilim oladi, balki kitob bilan do'stlashadi, dunyoqarashi kengayadi va zamonaviy jamiyat talablari darajasida o'sadi.

Shu bois, o'qituvchi darslarni qiziqarli, interfaol va samarali tashkil etishi, o'quvchilarni kitob o'qishga rag'batlantirishi, ularning o'qish savodxonligini rivojlantirish bo'yicha zamonaviy pedagogik usullardan foydalanishi zarur. Natijada boshlang'ich sinf o'quvchilari bilimli, tafakkuri keng, mustaqil fikrlay oladigan va kitobga mehr qo'yadigan shaxslar sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Mirziyoyev, Sh. M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqlari va farmonlari. Toshkent, 2017–2025.
- 2.Abdullayeva, N. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. Toshkent: Ta'lim, 2020.
- 3.Karimov, I. O'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: Fan va Ta'lim, 2019.
- 4.UNESCO. Teaching and Learning: Achieving Quality for All. Paris, 2018.
- 5.PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) International Report. Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, 2021.

6.Sobirova, L. Didaktik o'yinlar va interfaol metodlar. Toshkent: Ta'lim, 2020.

7.Yuldashev, A. Kitobxonlik madaniyati va yoshlar tarbiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 2022.

8.O'zbekiston Respublikasi Ta'lim sifatini oshirish dasturi. Toshkent, 2023.

9.Matnshunoslik va pedagogika sohasidagi xalqaro maqolalar: Journal of Education and Learning, 2019–2024.



INNOVATIVE
ACADEMY